

ČUDOVITI SVET LUTK / Bernarda Osojnik, univ. dipl. psihologinja, svetovalna delavka / Vrtec Ribnica

UVOD

Z lutko se otrok sreča že zelo zgodaj. Če ne prej, ko vstopi v vrtec. Majaron (2002) pravi, da lutka v roki vzgojitelja že prvi dan pomaga pregnati ločitveni strah, saj se prijazno zanima za otrokovo igračo, ki ga je spremila v novo okolje. Lutka postane tudi glavna avtoriteta, je močnejša od vzgojitelja, uspe ji urejati nesporazume, otrok ji zaupa svoje težave, skozi njo vzpostavlja simbolično komunikacijo z okoljem, saj je neposredna komunikacija preveč stresna in zahteva obvladovanje besedišča. Lutka pa omogoča čustveno reakcijo, ki je pogosto neodvisna od besed.

Koroščeva (2002) pravi, da lutka že dolgo ni več le sredstvo za pripravo predstav in motivacijo, vedno bolj postaja magična moč v rokah strokovnih delavcev in otrok. Lutki otrok zaupa svoje težave, odpravlja nesporazume in skozi njo vzpostavlja simbolno komunikacijo z okoljem. Lutka otroku omogoča tudi čustveno reakcijo, ki je od besed neodvisna, torej neverbalno komunikacijo.

Če hočemo, da lutka zaživi, ji moramo posvetiti vso svojo pozornost, še zlasti s pogledom, sicer ostaja »mrtva«. S tem smo svojo energijo usmerili vanjo in skozi njo vzpostavljamo komunikacijo, ki je manj »ogrožajoča«, kot je običajna komunikacija »iz oči v oči«. Zato lahko lutka postane nenevaren posrednik, pomočnik, ščit. Izzvati lutko ne izpostavlja njenega animatorja. Dovoljuje mu, da skozi lutko izrazi svoje stališče, misel, pokaže svoje sposobnosti na vseh ravneh. Lutka je posebno močna pri neverbalnih oblikah komunikacije (Majaron 2006, 97).

Lutka je lahko vsak predmet, ki ga oživimo in postane nova oseba, ki bo pripravila otroke za spontano komunikacijo. Ni pomembno, če je lutka do potankosti izdelana, pomembneje je, da jo je sposoben narediti vsak. Ob tem se izkaže v obvladovanju motorike, izkaže kreativne potenciale, skozi ustvarjeno

»bitje« vzpostavlja komunikacijo, večkrat na simboličen način razrešuje osebne probleme. Zato Majaron (2006) meni, da je pomembno, da znamo uporabiti čim več preprostih vrst lutk, ki jih otroci sorazmerno enostavno in hitro izdelajo, kar pomembno prispeva k rasti njihove pozitivne samopodobe.

OTROŠKA SPONTANA IGRA IN GLEDALIŠKA IGRA

Ko se otrok igra sam ali s prijateljem, je glavni cilj zadovoljiti željo po igri. Igra se spontano in neusmerjeno. V sociodramski igri se bo otrok tudi igral nekoga drugega, a brez cilja, da bi to pokazal občinstvu. Tu nastopi zavedanje tretjega – občinstva. Otrokovi igri je potrebno dodati neko strukturo – dramaturgijo in postaviti odnose med osebami. Zavedati se je potrebno, da vse izhaja iz otrokove igre. Le tako se bo namreč ohranila vsa sproščenost, ustvarjalnost in neposrednost (Korošec 2006, 104).

Peštaj (2000) pravi, da je igranje lutk v otrokovem razvoju dober način, da se otrok začne zavedati dogajanja okoli sebe. V igri z lutko se preizkuša in ohranja ali vzpostavlja ravnovesje med seboj in svetom. Otrok ima veliko možnosti za igro z lutkami:

- igre, v katerih otrok sam igra,
- igre, v katerih je otrok aktiven gledalec in delno prispeva k razvoju igre,

- igre, ki spodbujajo fantazijo in domiselnost,
- igre, ki usmerjajo v reševanje problemov.

POMEN LUTKE IN OTROKOV RAZVOJ OB IGRI Z LUTKO

Igranje lutk pripomore k razvoju otrokove domišljije, pozitivne samopodobe in krepitev samozavesti, oblikovanje socialnih veščin, izražanje emocij, spodbuja razvoj govora, empatije, ustvarjalnosti.

Domisljija je začetek na poti h kreativnosti. Koroščeva (2006) meni, da moramo otroku dati možnost, da bo informacije in izkušnje, ki jih dobiva, znal kreativno, s polno domisljico, uporabiti in razvijati. Prav to nudi kreativna igra z lutko. Z razvojem domisljije jim dopuščamo lastno pot in osmislimo njihovo delo, ki postane zanimivejše.

Skozi dramsko oziroma domisljjske igre z lutko otroci postopoma dojamajo, kaj je v njihovem svetu realno in kaj ne. S preizkušanjem lastnih sposobnosti in meja v okolju, z lutkovno igro zaigrajo tisto, kar so videli, slišali, čustveno doživeli. Lutke so še posebno dobro sredstvo za otrokovo neverbalno in verbalno izražanje notranjih konfliktov v zvezi z realnostjo. Z lutkami otrok lahko zaigra situacije, ki si jih

želi, vendar so v realnosti neizvedljive (Korošec 2006, 113).

Direktna komunikacija je pri tihih, zadržanih otrocih, hiperaktivnih in osamljenih pogosto neuspešna. Otrok se še bolj zapre vase oziroma zavrne komunikacijo. Zaradi osebnostnih težav se s težavo vključi v skupino. Lutka pa lahko pomaga strokovnemu delavcu pri integraciji posameznika v skupino.

Otroci se ob igri z lutko učijo komunikacije, socializacijskih spretnosti in tudi reševanja manjših konfliktov. Med njimi se razvijajo solidarnost, medsebojna pomoč in dopuščanje različnosti. Otroci ob igri z lutko uživajo, se sprostitjo in so pripravljeni na dialog. Otrokom je omogočeno izkustveno učenje pozitivnih medsebojnih odnosov in nenasilnega reševanja konfliktov. Koroševa (2006) ugotavlja, da je bilo v skupinah, kjer se je redno uporabljala lutka, opaziti zmanjšanje agresivnosti, manj je bilo konfliktov in več medsebojnega sodelovanja.

Igra z lutko otroku pomaga, da močna čustva, ki jih doživlja, izrazi na sprejemljiv način. Otrok z lutko zaigra prizor, kjer čustva lahko izrazi, s tem čustva osvobodi in razreši notranje konflikte. V igri z lutko se lahko reflektirajo odnosi iz otrokove okolice. S pomočjo lutke spoznavamo otroke in vzpostavimo individualen odnos z otroki. Otroci pri igri z lutko izražajo svoja čustva in odnos do sveta, zato lahko v tem izražanju opazimo doživljanje in čustvovanje otrok, ki ga sicer ne bi.

Spontana igra v lutkovnem kotičku otroka spodbudi k eksperimentiranju z glasovi in besedami. Različne vloge nudijo otroku številne možnosti za različne glasove in ekspresije (globok, zastrašujoč, žalosten, prijazen, smešen glas ...). Izgovorjava se izboljša, besedni zaklad se obogati. Pojmi in neznane besede postanejo ob lutki razumljivejši in bližji otroku. Otrok, ki se težko znajde v govornih situacijah, ki nerad govori, v igri z lutko samostojno ustvarja besedilo. Ugotovljeno je (Korošec 2006 po Bredikyte 2000),

da predstavljanje pravljic z lutko spodbuja otrokovo verbalno ustvarjalnost.

V igri z lutko otrok prevzema različne vloge. S tem se vživi v vlogo druge osebe, se postavi v njen položaj in poskuša situacijo razumeti z njenega vidika. V igri je njegova naloga, da reši problem osebe, katere vlogo je prevzel, da v improvizaciji pripelje zgodbo do nekega zaključka. Uči se reševanja konfliktov in urejanja medsebojnih odnosov brez posledic.

Pomembno je, da otrok sam ustvarja lutko. Z ustvarjanjem in oživljanjem lutke je ta lutka samo njegova. Zamisljena je v njegovi fantaziji in izdelana z njegovimi rokami, oživljena z njegovo energijo in čustvi (Majaron 2001 v Korošec 2006).

PRISOTNOST LUTKE V NAŠEM VRTCU

V vrtcu vsakodnevno uporabljamo lutko pri dejavnostih v skupini in pri individualnem delu z otroki pri dodatni strokovni pomoči. Ker otrok lutki brezpogojno zaupa in jo sprejme, želimo s pomočjo lutke na prijeten način ustvariti kakovostne spodbude pri celostnem razvoju otroka.

Lutka nam pomaga pri več dejavnostih:

- pri premostitvi težav pri uvajanju otrok v vrtec,
- nagovori otroke pri različnih dejavnostih (lutka otroke pozdravi, jih poboža, jim zaželi prijazno besedo, z otroki skupaj poje, bere, se pogovarja, poslušaj, upošteva navodila, otroke zbudi ...)
- pri prijaznem reševanju »vzgojnih zagat« (trma in kljubovanje, kričanje, socialni konflikti v skupini, spodbuda pri pospravljanju, oblačenju, umivanju zob ...),
- pri spodbudi pri posameznih dejavnostih (motivacija z lutko pri pričetku ali dokončanju »naloge«, odvajanje od plenice),
- pri spodbudi na področju govora (lutka postavlja vprašanja, lutka v otrokovi roki odgovarja na vprašanja, pripoveduje zgodbico, uporaba lutke v prosti igri),
- pri razvijanju socialnih veščin (uporaba lutke v prosti igri, lutka

opozarja na posamezne napake v socialnih odnosih, reševanje socialnih konfliktov),

- pri čustvenem razvoju (lutka kot tolažnica, lutka se veseli z otroki, je žalostna z otroki ...),
- pri razvoju kreativnosti in ustvarjalnosti (izdelava osebne lutke, lutkovno gledališče).

Da je naše delo z lutko postalo učinkovito, smo se morale strokovne delavke najprej naučiti rokovanja z lutko. Pravega rokovanja in motivacije z lutko smo se naučili na delavnici, z vsakodnevno vajo pa smo postale samozavestnejše. Izkazalo se je, kako pomembna je komunikacija »iz oči v oči«, da imamo ves čas rokovanja z lutko pogled usmerjen v lutko. Ko usmerimo svoj pogled v lutko, potem tudi otroci gledajo lutko in ne nas, s tem postane lutka njihov brezpogojni zaupnik.

Z lutko otroke pritegnemo k sodelovanju na prijeten način. Pokazalo se je, da ima lutka na mlajše otroke takojšen učinek. Takoj ji sledijo, poslušajo, ji začnejo sami pripovedovati, posežejo tudi sami po lutki in se z njo pogovarjajo. Starejši otroci pa so na začetku bolj zadržani. Gledajo jo radovedno in z zanimanjem in potrebujejo nekaj časa, da se v lutko vživijo.

Pokazalo se je, da zadržani otroci lažje komunicirajo z lutko kot pa z odraslo osebo. Zadržani otroci z lutko tudi lažje spregovorijo o svojih čustvih, z lutko lažje vzpostavijo očesni stik, lažje in hitreje razumejo in upoštevajo navodila, ki jih postavi lutka. Ugotovili smo, da lutka pritegne tudi nemirne otroke, ki imajo kratkotrajno pozornost. S pomočjo lutke nam je uspelo, da so se otroci dalj časa zadržali pri eni aktivnosti in ob tem je bilo videti, da jih to veseli. Poseben dosežek je bil, ko je deček, ki je kazal določene elemente selektivnega mutizma, spregovoril z lutko. Deček dve leti ni spregovoril z nobeno odraslo osebo in tudi ne z otroki v skupini. Govoril je samo z nekaj otroki. Ko smo vpeljali lutko v skupino, je otrok po nekajkratnem srečanju z lutko spregovoril. Kasneje je

spregovoril s pomočjo lutke tudi v skupini otrok in tudi z odraslimi osebami.

Lutke imajo otroci vsak dan na razpolago v kotičkih igralnice. Otroci drugega starostnega obdobja imajo lutke v lutkovnem kotičku, otroci prvega starostnega obdobja pa v kotičku knjiga ali kotičku doma. Po lutkah otroci zelo radi posegajo in se nanje navežejo. Mlajši otroci imajo lutko bolj za tolažnico, kot ljubljenska, prijatelja, pogovarjajo se sami z lutko (na primer zjutraj, ko prihajajo v vrtec in se težko ločijo od staršev, gredo v lutkovni kotiček, vzamejo lutko in jo stisnejo k sebi).

Nekatere lutke spremljajo otroke od prvega vstopa v vrtec pri enem letu do zadnjega leta, ko otroci zapustijo vrtec in gredo v šolo. Na lutke otroci zelo pazijo, da niso umazane, da se ne poškodujejo. Večkrat se zgodi, da se na nekatere lutke tako navežejo, da jih moramo zalepiti ali zašiti, če se poškodujejo. Otroci so se navezali tudi na papirnate lutke, ki so jih spremljale vsa leta v vrtcu in so jih sami lepili, ko so se strgale.

Pri starejših otrocih pa se večkrat zgodi, da se po nekaj otrok medsebojno pogovarja z lutkami o vsakodnevni življenjskih vsebinah (npr.: pridi z mano v trgovino; pridi, greva v živalski vrt...). Pri tem nastanejo razne vsakodnevne zgodbe, pa tudi izmišljene, ustvarjalne in domiselne vsebine. Pri starejših otrocih se v spontani igri občasno pojavi sram, če opazijo, da jih opazuje vzgojiteljica. Ta sram z vsakodnevno uporabo lutke preide in otroci postanejo zelo dobri v komunikaciji z njo.

Naš velik dosežek so lutkovne predstave, ki jih v celoti izvedejo otroci od ideje do izvedbe. Otroci zberejo zgodbo, po kateri izdelajo posamezne lutke, nato lutke oživijo v lutkovni predstavi. Material za lutko jim pripravi vzgojiteljica, otroci dodajo posamezne elemente (npr. narišejo, prilepijo, izrežejo). Lutko iz papirja otroci tudi sami narišejo, izrežejo, nalepijo. Otroci uživajo tako pri pripravah kot tudi pri izvedbi lutkovne predstave. Smo pa pri tem ugotovili, da je otrokom veliko

lažja spontana komunikacija z lutkami kot pa izražanje naučenega besedila, saj se težko hkrati osredotoči na govor in obvladovanje lutke.

Pri opazovanju otrok večkrat vidimo otrokovo pripadnost lutki, zaupanje, prijateljsko vez. Pri opazovanju tega odnosa med otrokom in lutko smo tudi strokovne delavke pridobile na zaupanju v lutko in odprtosti.

Lutka nam večkrat pomaga pri reševanju različnih konfliktnih situacij, pri vzpostavljanju stikov z otrokom in pri vsakodnevnih pogovorih. Pokazalo se je, da otroci veliko bolj upoštevajo navodila, če jim jih posreduje lutka.

Veliko navdušenje nad načinom spodbujanja otrok z lutkami so pokazali tudi starši. Ko smo bili z lutkami že zelo uspešni, smo svoje delo predstavili staršem. Nekateri starši so začeli uporabljati lutko tudi doma. izkazalo se je, da so postali tudi sami uspešni pri igri z otrokom, vzgojnih spodbudah in usmerjanju otroka. Starši so nam povedali, da je uporaba lutke na omenjenih področjih zelo uspešna, potrebujejo sicer več energije, vendar pa so na koncu oboji zadovoljni. Starši so doma skupaj z otroki izdelali svojo lutko, ki ji je otrok določil ime in značaj. Nekatere lutke so zelo dobro opisale značaj otroka. Npr. deklica je s starši naredila lutko lisičko, dala ji je ime Lisička Zvitorepka, povedala je, da je lisička nagajiva in vesela ter da ima rada skrivalnice. To je zelo dobro opisalo deklico. Spoznavali so, da imajo različne lutke različne značaje, npr. da je lisička nagajiva, volk je vedno lačen in hudoben, zajček prijazen in lep... S tem, ko otrok ustvari lutko, ji da življenje in osebnost, ki je velikokrat

podobna otrokovi osebnosti ali njegovi priljubljeni osebi. Na ta način otroci krepijo svoj odnos s starši (medsebojno sodelovanje), krepijo domišljijo, ustvarjalnost, govorni razvoj, do izraza pa pride tudi sodelovanje med vrtcem in starši.

Otroci, ki lutke sami izdelajo, razvijajo ročne in ustvarjalne spretnosti ter spoštljiv odnos do svojih lutk, razvijajo domišljijo, metakognicijo.

Tudi strokovne delavke smo z vsakodnevno uporabo lutke izboljšale naše rokovanje in animacijo z lutko ter s tem postale bolj samozavestne pri tem delu in zadovoljne, ko gledamo, kaj vse lahko z lutko dosežemo. Ugotovile smo, da je zelo pomembno, da same zaupamo in verjamemo lutki, saj tako tudi otroci lutki bolj zaupajo in ji verjamejo.

Literatura

- Korošec Helena in Majaron Edi (2002) *Lutka iz vrtca v šolo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Korošec Helena in Majaron Edi (2006) *Otrokovo ustvarjanje z lutkami*. V: Borota Bogdana, Geršak Vesna, Korošec Helena in Majaron Edi *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk*, str. 95–140. Koper: Pedagoška fakulteta Koper.
- Miller Karen (2000) *Otrok v stiski: priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres*. Ljubljana: Educy.
- Pantley Elizabeth (2002) *Z otrokom lahko sodelujete*. Radovljica: Didakta.
- Peštaj Martina (2000) Zlatko Bastašič in njegovo terapevtsko delo z lutkami. *Lutka: revija za lutkovno kulturo*, let. 34 (št. 35): str. 50–55.